

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В.М. КОРЕЦЬКОГО**

БОРИСОВА Катерина Сергіївна

УДК 342.7

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЖИТЛО В УКРАЇНІ

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у відділі конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент,
АНТОНОВ Володимир Олександрович
Інститут держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,
відділ конституційного права та місцевого
самоврядування, старший науковий співробітник

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
ПРИХОДЬКО Христина Вікторівна,
Юридичний департамент ПАТ «Укрзалізниця»,
перший заступник директора

кандидат юридичних наук, старший науковий
співробітник
ДАНИЛЮК Юрій Васильович,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
відділ проблем розвитку національного
законодавства, завідувач сектору законопроектних
робіт

Захист відбудеться «26» жовтня 2018 р. о 12 годині 00 хвилин на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.03 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «25» вересня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат юридичних наук

Т. І. Тарахонич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Право на житло – є однією з первинних потреб людини, яка виникає з моменту її народження і зберігається протягом усього життя. Відповідно до ст. 47 Конституції України кожен має право на житло, а держава створює умови, за яких кожен громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Інститут соціально-економічних досліджень відносить необхідність внесення змін до житлової політики в один із основних державницьких пріоритетів України.

Сьогодні житло виконує функції місця відпочинку, ведення домашнього побуту, навчання, трудової діяльності, спілкування, споживання матеріальних і духовних благ, забезпечення комфортних умов для здорового існування та захисту від холоду, спеки, інших умов тощо.

Загальна декларація прав людини та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, які ратифіковані Україною, встановлюють, що держава визнає право кожного на гідний життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг та житло і на неухильне поліпшення умов життя.

Європейська соціальна хартія, яка ратифікована Законом України «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)» № 137-V від 14 вересня 2006 року є одним з основоположних міжнародних документів, що закріплюють механізм захисту соціальних прав людини. Так, у ст. 31 визначено, що з метою забезпечення ефективного здійснення права на житло держава зобов'язується вживати заходів, спрямованих на сприяння доступу до житла належного рівня; запобігання бездомності та її скорочення з метою її поступової ліквідації; встановлення на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб.

Хоча, ратифіковані тільки ті положення Хартії, де сторони ставлять за мету своєї політики створення умов, що забезпечують ефективне здійснення права кожної людини на житло. На жаль, Україна не прийняла на себе зобов'язання пункту 3 ст. 31 частини II Хартії щодо встановлення на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб, що відображає недостатній рівень соціального розвитку України і вказує на проблеми, які належить вирішити в майбутньому.

Право на житло людини і громадянина є комплексною та багатоаспектною проблемою, яка досліджується з позиції різних галузей права, таких як цивільне, адміністративне, житлове тощо. Проте, комплексний аналіз цього поняття з позиції саме конституційного права за часів незалежної України був проведений вперше.

Право громадян на житло у галузі конституційного права досліджується у зв'язку з послідовним його закріпленням, починаючи з 1977 року, в Конституціях СРСР, УРСР та дотепер, в Конституції України.

Порівняно з радянським періодом роль держави в реалізації громадянами конституційного права на житло помітно трансформувалася, і воно вже перестає зводитися, переважно, до безоплатного отримання особою житла у державному житловому фонді. На сьогодні житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату лише громадянам, які потребують соціального захисту відповідно до закону.

Забезпечити доступність житла, розвиток поселень і території виключно на засадах комплексного планування та управління за участю громадськості є одними із стратегічних завдань України, яке визначене відповідно до адаптованих Цілей Сталого Розвитку до 2030 року ООН.

Конституційне право на житло людини є суб'єктивним правом, тобто реальною можливістю індивіда. Проте проголошення цього права є лише першим кроком. Для того, щоб воно було забезпечене кожному, необхідно, щоб існували гарантії його забезпечення в реальному житті. Разом з цим гарантованість прав і свобод в цілому, а також гарантованість права людини і громадянина на житло є однією із глобальних проблем сучасності.

Теоретичною основою для проведення дослідження послужили роботи відомих українських вчених у галузі конституційного, муніципального права а також теорії держави і права, а саме: Л.К. Байрачної, Ю.Г. Барабаша, Ю.М. Бисаги, Ю.Ю. Бисаги, Д.М. Белова, В.Ф. Годованця, Ю.В. Данилюка, І.І. Дахової, О.В. Зайчука, В.В. Копейчикова, А.Ю. Олійника, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко, В.Ф. Погорілка, Х.В. Приходько, В.Ф. Сіренка, О.Ф. Скакун, О.В. Скрипнюка, О.В. Совгирі, Т.І. Тарахонич, В.Я. Тація, Ю.М. Тодики, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицького, М.В. Цвіка, В.М. Шаповала, Ю.С. Шемшученка, П.П. Шляхтуна та ін.

Окремі аспекти зазначеної проблеми висвітлювали такі вчені, як Ю.І. Зіоменко, С.М. Корнеєв, Й.Б. Марткович, К.І. Манаєв, Т.І. Погодіна, Н.М. Рябцовська, П.І. Сьдугін, М.Н. Сібілев та ін.

У сучасних умовах питання конституційного права громадян на житло досліджували у свої працях такі зарубіжні вчені, як К.В. Бадулін, Є.В. Богданов, Т.П. Водкіна, М.О. Долгошеєв, Л.В. Малюкова, М.Ю. Матінська, Л.М. Пчелінцева, П.В. Саприкін, В.Р. Скрипко, Б.Є. Стрельцин, І.А. Фаршатов та ін.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлено тим, що по-перше, українськими вченими право на житло досліджувалось лише з позицій цивільного, адміністративного, кримінального права, права соціального забезпечення; по-друге, питання, що розглядались в цих роботах, висвітлювали лише окремі складові права на житло, такі як право на недоторканність житла, на вільний вибір місця проживання, право володіння, користування та розпорядження житлом відповідно до цивільних договорів тощо; по-третє, викладені в працях висновки щодо права на житло потребують переосмислення через призму сучасних умов. Враховуючи вищесказане, вважаємо за доцільне проведення комплексного дослідження права на житло з позиції конституційного права.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводиться як складова частина тематики досліджень відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, зокрема, теми «Держава і громадянське суспільство: конституційно-правові засади взаємодії» (номер державної реєстрації 0114U003871).

Мета і завдання. Метою дисертаційного дослідження є визначення змісту та юридичної природи конституційного права людини і громадянина на житло, аналіз

конституційних гарантій його забезпечення, розробка основних напрямів вдосконалення правового регламентування цього права.

Мета дослідження зумовлена виокремленням та розв'язанням таких основних завдань:

- узагальнити підходи до визначення поняття конституційного права на житло та його юридичної природи;
- розкрити зміст нормативно-правових актів, які регламентують забезпечення конституційного права на житло в Україні;
- здійснити порівняльно-правовий моніторинг міжнародних стандартів забезпечення конституційного права на житло;
- визначити особливості конституційного права на житло в конституціях зарубіжних країн та сформулювати пропозиції щодо внесення змін до Конституції України та інших нормативно-правових актів;
- охарактеризувати систему гарантій забезпечення конституційного права на житло в Україні та здійснити аналіз нормативно-правових гарантій забезпечення конституційного права на житло в Україні;
- здійснити аналіз організаційно-правових гарантій забезпечення конституційного права на житло в Україні;
- сформулювати рекомендації щодо вдосконалення законодавства відносно правового забезпечення конституційного права на житло в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають в процесі забезпечення права на житло в Україні.

Предмет дослідження є конституційні засади забезпечення права на житло людини і громадянина в Україні.

Методи дослідження. Методологічну основу досліджень складає система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, що забезпечують об'єктивний аналіз досліджуваного предмету.

З урахуванням мети і завдань теми дослідження автор застосовує діалектичний метод для дослідження правової природи конституційного права на житло людини і громадянина, його місця в системі конституційних прав і свобод людини в Україні, гарантії забезпечення конституційного права на житло в сучасній Україні та їх взаємозв'язок з відповідними обов'язками держави (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2).

Історичний метод використано для з'ясування процесу становлення конституційного права на житло в національній правовій системі та на міжнародно-правовому рівні (підрозділ 1.1, 1.2, 1.3).

Формально-юридичний метод використано під час дослідження тексту Конституції та законодавства України, інших держав, міжнародних актів, пов'язаних із забезпеченням конституційного права на житло (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3).

Аналіз спільних та відмінних положень права на житло в конституціях зарубіжних країн, а також в міжнародних актах з прав людини здійснювався за допомогою порівняльно-правового методу (підрозділи 1.3, 1.4).

Метод прогнозування надав можливість сформулювати пропозиції щодо удосконалення законодавства, що регулює питання забезпечення конституційного права на житло в Україні (підрозділ 2.3).

Лінгвістичний метод використано при з'ясуванні змісту низки термінів, зокрема, таких як «конституційне право на житло», «організаційно-правові гарантії», «державна житлова політика», «доступне житло» тощо (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.3).

За допомогою методу системного аналізу було з'ясовано місце конституційного права у системі прав людини і громадянина, а також систему гарантій його забезпечення (підрозділи 1.1, 2.1).

Статистичний метод надав можливість проаналізувати офіційні звіти щодо рівня життя, виконання програм будівництва та забезпечення житлом в Україні та світі тощо (підрозділ 2.2).

Основні висновки, положення та результати наукового дослідження ґрунтуються на аналізі засад чинної Конституції України, конституцій деяких країн світу, чинного законодавства України та зарубіжних держав, міжнародних правових актів, рішень Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, адміністративних судів України, юридичної наукової літератури, аналітичних та статистичних матеріалів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що запропонована дисертація є одним з перших комплексних досліджень у вітчизняній науці конституційного права, в якому здійснено аналіз теоретичних та практичних проблем конституційно-правового забезпечення права людини і громадянина на житло та його гарантій в Україні.

У роботі сформована низка нових теоретичних положень, висновків та науково-практичних рекомендацій, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано визначення поняття «державної житлової політики» як системи впорядкованих та узгоджених між собою дій держави, спрямованих на забезпечення права на достатнє житло та запобігання бездомності з метою її поступової ліквідації;

- визначено перелік «осіб, що потребують соціального захисту» та запропоновано закріпити його в новому Житловому Кодексі або спеціальному законі;

- доведена доцільність законодавчого визначення доступного житла, як достатнього житла невисокої вартості, що будується за участі держави, та визначено засади забезпечення права на доступне житло;

удосконалено:

- визначення поняття «конституційне право на житло» як суб'єктивного права людини і громадянина, яке, з одного боку, надає громадянам можливість мати гідне, достатнє, безпечне, вільне від вторгнення житло, з іншого – зобов'язує державу вживати всіх належних заходів щодо запобігання бездомності, забороні примусового виселення, сприяти усім учасникам процесу щодо будівництва, отримання та благоустрою житла, а також у передбачених законом випадках

надавати житло безоплатно або за доступну ціну для осіб, які потребують соціального захисту;

– критерії класифікації нормативно-правових гарантій за рівнем їх поширеності на: загальні (гарантії конституційного ладу) і спеціальні (передбачені другим розділом Конституції України, які визначають обсяг, зміст, засади реалізації прав людини і громадянина);

– запропоновано внести зміни до Конституції України в частині 2 ст. 47 та уточнити обов'язок держави в особі державних органів та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення конституційного права на житло на основі аналізу конституцій таких країн, як Казахстан, Молдова, Португалія, Іспанія, Греція, Білорусь, Туркменістан, Індія, Японія, Канада та інших;

– визначення поняття організаційно-правових гарантій забезпечення конституційного права на житло та наукові підходи щодо їх класифікації;

дістало подальшого розвитку:

– аксіологічна концепція конституційного права на житло, в основі якої покладено розуміння житла як фундаментальної цінності, що детермінує рівень та якість життя людини;

– положення про особливості складових достатнього житла, до яких віднесено: 1) законодавче закріплення права на житло та його гарантій: право на його недоторканність, неможливість протиправного позбавлення житла, вільний вибір місця проживання, реалізацію та захист; 2) наявність житлово-комунальних послуг, таких як електроенергія, водопостачання, опалення, каналізація тощо, наявність розвиненої транспортної системи, закладів освіти та медицини; 3) доступна вартість житла та житлово-комунальних послуг; 3) відповідність житла санітарно-гігієнічним та екологічним вимогам; 4) надання державної допомоги особам, які потребують соціального захисту;

– телеологічна концепція державної житлової політики, в основі якої покладена трансформація її сутності, змісту та функціональної спрямованості в сучасних умовах;

– пропозиції щодо нормативного врегулювання положень доступного житла в Україні шляхом прийняття Закону України «Про забезпечення доступним житлом в Україні», в якому визначені поняття доступного житла, засади забезпечення права на доступне житло, поняття державної допомоги та її види, перелік осіб, які потребують соціального захисту та мають право на державну допомогу у забезпеченні доступним житлом, заходи з реалізації програм доступного житла в Україні, відповідальність забудовників, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб за дії чи бездіяльність, пов'язані із забезпеченням громадян доступним житлом.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено актуальністю дослідження, його новизною та висновками теоретичного і прикладного характеру.

Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані:

– у правотворчій діяльності – при підготовці проектів законів і підзаконних актів щодо забезпечення права на житло в Україні;

– у науково-дослідницькій роботі – для врахування у подальших наукових дослідженнях з питань гарантій конституційного права на житло;

– у навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, порівняльного конституційного права, у процесі викладання відповідних навчальних дисциплін і спецкурсів у вищих навчальних закладах, центрах перепідготовки та підвищення кваліфікації державних та муніципальних службовців, у науковій роботі студентів і аспірантів;

– у правовиховній роботі – для підвищення правової культури населення, державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування;

– у правозахисній діяльності – як теоретичний матеріал роз'яснення громадянам їхніх прав і свобод, а також підвищення рівня толерантності в суспільстві.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною, самостійною науковою роботою. Для обґрунтування власних висновків, узагальнень, пропозицій, у роботі аналізувались праці інших науковців, норми національного та міжнародного законодавства, на які обов'язково є посилання.

У співавторстві опубліковано статтю «Конституційне право на житло учасників бойових дій як елемент правового статусу людини і громадянина». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №2. С. 27-30. URL: http://lsej.org.ua/2_2015/8.pdf. Не менше половини її обсягу є науковим доробком здобувача, внесок якого полягає у висвітленні проблемних аспектів гарантій забезпечення конституційного права на житло таких категорій військовослужбовців як добровольці та учасники АТО.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародно-правові проблеми сучасного торговельного мореплавства» (м. Київ, 12 грудня 2013 року; тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (м. Дніпропетровськ, 2-3 жовтня 2015 року; тези опубліковано); міжнародній науково-практичній конференції «Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів» (м. Київ, 9-10 жовтня 2015 року; тези опубліковано).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження викладено в 10 наукових працях, а саме: 6 статей – у фахових виданнях України з юридичних наук, 5 з яких внесені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття – у зарубіжному періодичному науковому виданні з юридичних наук, 3 наукові доповіді (тези) – на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура роботи визначається метою та завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, двох розділів, які охоплюють 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок, з них основного тексту 202 сторінки, список використаних джерел складає 43 сторінки (395 найменувань), додатки – на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет наукового дослідження; охарактеризовано методи дослідження, наукову новизну та практичне значення результатів дисертаційного дослідження; наведено відомості про апробацію і публікації результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні засади конституційного права на житло в Україні» складається з чотирьох підрозділів, в яких систематизовано поняття конституційного права на житло людини і громадянина, проаналізовано юридичну природу поняття, встановлено його законодавчі засади, проведено порівняння правового закріплення права на житло в конституціях іноземних держав.

У підрозділі 1.1 *«Поняття та юридична природа конституційного права на житло людини і громадянина»* розглянуто питання правових підходів до визначення юридичної природи зазначеного права, узагальнено наукові погляди щодо дефініції конституційного права на житло.

Встановлено, що суб'єктивні конституційні права і свободи є індивідуальними, належать кожній людині, яка виступає носієм цих прав і свобод, це особисто-конкретні та, існуючі в дійсності, реальні юридичні можливості людини і громадянина, які підлягають державному забезпеченню й захисту.

До особливостей поняття «конституційного права на житло» можна однозначно віднести: 1) закріплення цього права у Конституції України; 2) участь держави у забезпеченні цього права.

Наголошено, що конституційне право громадян на житло не слід ототожнювати з суб'єктивним цивільним правом на житлове приміщення. У зв'язку з цим не можна погодитися із вченими, які зводять зміст конституційного права громадянина на житло до правоздатностей щодо володіння, користування і розпорядження житловим приміщенням.

Здійснивши аналіз доктринальних підходів щодо питання юридичної природи конституційного права на житло, встановлено, що дискусія у науковому колі викликана також використанням двох понять: «суб'єктивного права» та «суб'єктивного цивільного права». При цьому зауважено, що невизнання права на житло як суб'єктивного права суперечить сутності Конституції, яка містить норми прямої дії, та природі конституційних правовідносин «людина-держави», що містять взаємні права та обов'язки.

Зауважено, що більшість прав, які закріплені в Конституції, спрямовані на гарантування права на життя (ст. 27 Конституції України). Не маючи гідного та достатнього даху над головою, не забезпечуючи себе мінімальними необхідними умовами проживання, життя людини перетворюється на існування, а її вільний розвиток – на приречене коло зобов'язань.

Визначено місце конституційного права на житло в системі прав людини і громадянина та аргументовано, що зазначене право відноситься за своїм змістом до групи соціальних прав, є абсолютним за можливістю його обмеження,

індивідуальним за суб'єктами конституційних відносин, загальним за характером суб'єкта, а за походженням є позитивним та основним правом.

У підрозділі 1.2 «Законодавчі засади конституційного права на житло в Україні» досліджено нормативну регламентацію права на житло в національному законодавстві України.

Уперше у ст. 42 Конституції Української Радянської Соціалістичної Республіки від 20 квітня 1978 року, було закріплено право громадян на житло. Так, хоча Конституція УРСР і передбачала, що громадяни можуть мати у власності житло, проголошувала захист та охорону цього права, однак в той же час містила норми, відповідно до яких здійснювався «контроль» з боку держави за реалізацією громадянами свого права на користування та розпорядження житлом.

Встановлено, що формулювання положень ч. 2 ст. 47 Конституції України щодо заохочення житлового будівництва і створення умов для здійснення конституційного права на житло, сприйнята деякими вченими, як відмова держави гарантувати кожному громадянину це право (відмова гарантованого надання житлових приміщень).

Аргументовано, що зазначене положення визначає сучасну соціально-економічну роль української держави та органів місцевого самоврядування у забезпеченні права на житло, що зумовлює відхід держави від активної ролі у вирішенні житлової проблеми кожного.

Наголошено на необхідності встановлення механізму визначення величини прожиткового мінімуму для визнання громадян такими, які потребують поліпшення житлових умов. Запропоновано керуватися наступними основними критеріями: наявність у громадян постійного доходу та середня ринкова вартість житла в регіоні.

Проаналізувавши положення чинного Житлового кодексу, автор прийшов до висновку, що зміна соціально-політичного устрою держави, перехід України до ринкової економіки, а також інші чинники (удосконалення норм права відповідно до права Європейського Союзу) призвели до того, що на сьогодні частина норм Житлового кодексу є «застарілими». Крім того, як вбачається із аналізу законодавчих актів у житловій сфері, Житловий кодекс доповнюється занадто великою кількістю законів та підзаконних актів, особливо відомчих, а його значення в державі нівелюється. Зареєстрований проект нового Житлового кодексу не усуває проблем у сфері забезпечення права на житло, оскільки переважна більшість його норм спрямована на відносини, які на вже регулюються Цивільним кодексом України та низкою законів України, до того ж, деякі норми суперечать чинному законодавству.

Звернено увагу на те, що ступінь (обсяг) і форми участі держави в реалізації конституційного права на житло різним верствам населення, як правило, відрізняються. І в цьому контексті вбачається, що процедура реалізації конституційного права громадян на житло входить у протиріччя з положеннями статей 21, 24 Конституції, де закріплено, що: всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками соціального походження, майнового стану, місця проживання тощо.

Виокремлено та охарактеризовано наступні особливості конституційного права на житло, а саме: 1) їх закріплено в Конституції України; 2) воно виникає з моменту народження; 3) є невідчужуваним (ст. 21 Конституції України), тобто ніхто не може бути позбавлений цього права або обмежений у ньому (ст. 64 Конституції України); 4) є постійним правом, яке виникає з народження і припиняється у зв'язку зі смертю особи; 5) є гарантованим державою правом, тобто передбачає наявність кореспондуючого обов'язку держави на право людини і громадянина вимагати забезпечення конституційного права на житло.

У підрозділі 1.3 *«Міжнародно-правові стандарти забезпечення права на житло людини і громадянина»* приділено значну увагу аналізу міжнародно-правових норм, що закріплюють право на житло людини і громадянина.

Проаналізовано право на житло в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Європейській конвенції про правовий статус трудящих-мігрантів, Європейській соціальній хартії, Хартії соціальних прав і гарантій громадян незалежних держав (СНД), в актах Міжнародної організації праці щодо окремих категорій осіб, як неповнолітні діти, жінки, моряки та їх соціальне забезпечення.

Право кожної людини на достатнє житло також визнається у прийнятих Організацією Об'єднаних Націй деклараціях, таких як Перша конференція ООН з населених пунктів (Хабітат I) Ванкуверська декларація, Друга конференція з населених пунктів (Хабітат II) Стамбульська декларація.

Право на достатнє житло фігурувало не тільки в цілому ряді вищезазначених договорів, конвенцій і декларацій, а й розглядалось у багатьох резолюціях, прийнятих відповідними директивними органами ООН. Хоча ці резолюції не носять обов'язкового правового характеру, вони відіграють важливу роль у розробці міжнародних визнаних стандартів.

Здійснено аналіз поняття «права на достатнє житло» на основі міжнародно-правових стандартів та встановлено, що право на житло необхідно розглядати ширше, ніж зобов'язання держави щодо безоплатного надання або монопольного будівництва житла для всіх громадян, а також до права власності або інших майнових прав. Воно охоплює і право на проживання в умовах миру, гідності до людини і її життя, передбачає можливість користуватися правом на вільний вибір місця проживання, свободу пересування, гарантованість проживання; реституцію житла, землі та майна; рівний і недискримінаційний доступ до достатнього житла; участь у прийнятті рішень з пов'язаних з житлом питань на національному та загальному рівнях.

На основі проведеного аналізу запропоновано виділити складові права на достатнє житло, які є гарантією забезпечення права на житло в Україні.

У підрозділі 1.4 *«Порівняльно-правові аспекти конституційного права на житло в зарубіжних країнах»* проаналізовано норми щодо забезпечення права на житло в конституціях таких країн, як Казахстан, Молдова, Португалія, Іспанія, Греція, Білорусь, Туркменістан, Індія, Японія, Канада та інших, проведено порівняльно-правовий аналіз з нормативними актами української держави та сформовано напрямки подальшого реформування законодавства України.

Встановлено, що більшість країн розглядає право на житло з позиції права на недоторканість житла та вільний вибір місця проживання. «Найпопулярнішим» воно є для країн колишнього Радянського Союзу та країн соціалістичного спрямування. Проте, наприклад, Німеччина не внесла норму до сучасного Основного закону і залишила положення лише в частині гарантування його недоторканності. Відмічено, що позитивним досвідом є випадки, коли норми про право на житло містяться також у розділі «принципи державної політики», що вказує на суттєву роль держави щодо забезпечення цього конституційного права та зобов'язання підтримувати рівень благополуччя різних верств населення.

Розділ 2 «Гарантії забезпечення прав на житло в Україні» складається з трьох підрозділів, присвячених аналізу нормативно-правових та організаційно-правових гарантій, а також пропозицій вдосконалення законодавства щодо забезпечення права на житло в Україні.

У підрозділі 2.1 *«Нормативно-правові гарантії забезпечення конституційного права на житло в Україні»* визначено поняття конституційних гарантій, їх класифікація, здійснено аналіз сукупності норм, метою яких є забезпечення конституційного права на житло в Україні.

Наголошено, що ефективність правових гарантій забезпечення прав і свобод людини залежить від наявності чи відсутності відповідних положень Конституції та чинних нормативно-правових актів, розвитку правових принципів, здійснення конституційного контролю, а також від того, як виконують приписи цих законів державні органи, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти правовідносин, які покликані створювати умови для реалізації прав і дотримання обов'язків громадянами. Правові гарантії прав і свобод особи, які формуються у громадянському суспільстві, залежать від інститутів демократії, економічного розвитку держави, рівня правового виховання й культури населення, ефективного функціонування і взаємодії гілок державної влади. Конституційно-правові гарантії поділяють на дві групи, від яких іде подальший розподіл. Такими групами є нормативно-правові гарантії та організаційно-правові гарантії.

Конституційні гарантії соціальних прав і свобод людини і громадянина закріплені здебільшого саме галузевими нормами, а тому одержують подальший розвиток у відмінних від конституційного права галузях.

Зазначено, що нормативно-правові гарантії конституційного права на житло в Житловому кодексі УРСР розглядаються більше з позиції суб'єктивного цивільного права. Житловий кодекс містить у собі норми-обов'язки з боку громадянина, проте не містить окремої норми щодо юридичного обов'язку держави. На думку автора, це також пов'язано із тим, що коли приймався Житловий Кодекс УРСР держава була єдиним власником житла.

Проаналізовано та охарактеризовано нормативно-правові гарантії, які містяться в законах та підзаконних актах, державних програмах, концепціях, стратегіях розвитку тощо.

У підрозділі 2.2 *«Організаційно-правові гарантії забезпечення конституційного права на житло в Україні»* розглянуто діяльність органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій всіх форм власності у забезпеченні конституційного права на житло.

Встановлено, що до організаційно-правових гарантій конституційного права на житло віднесено діяльність: 1) органів законодавчої влади, 2) органів виконавчої влади (Кабінет Міністрів України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Державна казначейська служба України, Державна інспекція України з контролю за цінами, Державна архітектурно-будівельна інспекція України, інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та ін.); 3) правоохоронних, контролюючих та судових органів; 4) органів місцевого самоврядування; 5) підприємств, установ організації, в тому числі Будівельної палати України, Торгово-промислової палати України, ОСББ, банківських установ тощо.

Здійснено аналіз судової практики Конституційного Суду України у справах щодо забезпечення права на житло та встановлено, що право кожної людини на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, гарантується. Окремою думкою судді встановлено, що оскарженню підлягають також рішення, дії чи бездіяльність приватних та спільних підприємств та їх посадові особи.

Відзначено, що у зв'язку із поглибленням проблеми забезпечення конституційного права на житло в Україні постало питання запровадження нових інститутів, які розширять систему недержавних установ для вирішення цього питання. Особливу увагу необхідно звернути на розвиток фінансової політики банківських установ, а саме: іпотечного кредитування, доступність якого має гарантуватись як зі сторони банків, так і зі сторони держави шляхом встановлення економічно обґрунтованої процентної ставки або шляхом створення іпотечних банків, будівельних ощадних банків або будівельних ощадних кас, застосування яких широко та вдало практикується у світі.

У підрозділі 2.3 *«Проблеми і перспективи вдосконалення конституційно-правового забезпечення права на житло в Україні»* розроблені теоретичні та практичні рекомендації, пропозиції щодо внесення змін до законодавчих актів України.

Обґрунтовано, що наявність великої кількості законодавчих актів, які регулюють питання права на житло в Україні, ускладнює розуміння права на житло та його гарантій. Запропоновано розробити та запровадити єдині поняття та принципи державної житлової політики, державні житлові гарантії, а також пріоритетні напрямки, які є обов'язковими для всіх законодавчих актів, що регулюють та забезпечують право на житло людини і громадянина, а також для всіх суб'єктів, що забезпечують це право. У першу чергу, прийняти Закон України «Про основні засади державної житлової політики», а також новий Житловий кодекс України, в якому передбачити обов'язки держави щодо гарантування конституційного права на житло.

Запропоновано розробити та прийняти закон «Про забезпечення доступним житлом в Україні», в якому врегулювати поняття доступного житла, засади забезпечення права на доступне житло, поняття державної допомоги та її види, перелік осіб, які потребують соціального захисту та мають право на державну допомогу у забезпеченні доступним житлом, заходи з реалізації програм доступного житла в Україні, відповідальність забудовників, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб за дії чи бездіяльність, пов'язані із забезпеченням громадян доступним житлом. Визначено поняття державної підтримки будівництва доступного житла як надання одноразової цільової державної допомоги громадянам, які потребують соціального захисту для здійснення ними першого внеску на будівництво доступного житла

У **Висновках** сформульовано найбільш значимі результати дисертаційного дослідження, наведено теоретичні узагальнення та нове вирішення наукового завдання стосовно конституційних засад забезпечення права на житло в Україні, а також розроблено науково обґрунтовані висновки та рекомендації щодо вдосконалення законодавства у цій сфері, зокрема:

1. Виходячи з юридичної природи права на житло, норм міжнародного та національного законодавства, конституційне право на житло є суб'єктивним правом. Це підтверджується ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якого норми Основного Закону є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина гарантується безпосередньо на підставі Конституції України. Конституційне право на житло належить кожному від народження і є невідчужуваним. Реалізація цього права потребує створення відповідних умов (гарантій та захисту) з боку держави, що обумовлено соціально-економічними, політичними та іншими чинниками.

2. Конституційне право на житло – це суб'єктивне право людини і громадянина, яке, з одного боку, надає громадянам право мати гідне, безпечне, вільне від вторгнення житло, з іншого – зобов'язує державу вживати всіх належних заходів спрямованих на перешкоджання бездомності та заборони примусового виселення, сприяти усім учасникам процесу щодо будівництва, отримання та благоустрою житла, а також, в передбачених законом випадках, надавати житло безоплатно або за доступну ціну для осіб, які потребують соціального захисту.

3. Запропоновано внести зміни до Конституції України, а саме, в частині 2 ст. 47 та викласти в такій редакції: «Держава створює умови, за яких кожна людина матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду», частину 3 ст. 47: «Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону, якщо інше не передбачено міжнародно-правовими договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення поняття «особи, що потребують соціального захисту» та їх співвідношення з поняттям осіб, які перебувають на квартирному обліку житла з житлового фонду соціального та/або загального призначення, черговість яких визначена Житловим кодексом УРСР та

поняттям осіб, яким надається житло позачергово, незалежно від постановки на облік. Також потребує визначення перелік осіб, які потребують соціального захисту та його закріплення в законодавстві України, наприклад, у новому Житловому Кодексі або спеціальному законі. До зазначеного переліку повинні бути включені: 1) ветерани війни; 2) інваліди праці, а також інваліди з дитинства; 3) сім'ї загиблих при виконанні державних обов'язків; 4) сім'ї з доходами нижче офіційно встановленого прожиткового мінімуму; 5) особи, які потребують поліпшення житлових умов; 6) особи, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; 7) особи, які мають заслуги перед державою; 8) діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування; 9) одинокі матері та батьки, які мають більше трьох дітей; 10) інші особи, зазначені в правових актах.

4. Проаналізувавши правовий досвід закріплення норми щодо права на житло в конституціях таких країн, як Казахстан, Молдова, Португалія, Іспанія, Греція, Білорусь, Туркменістан, Індія, Японія, Канада та інших, зазначено, що існує необхідність деталізації обов'язків органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому вважаємо за доцільне, використовуючи досвід зарубіжних країн, особливо приклад Португалії, внести зміни до Конституції України або включити наступну норму до нового Житлового кодексу України, де розкрити зміст обов'язків держави у забезпеченні конституційного права на житло та викласти її наступним чином: «Держава створює умови, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування розробляють програми і стратегії здійснення житлової політики відповідно до планів урбанізації та загального влаштування території, які повинні забезпечувати існування відповідної транспортної мережі та соціальної інфраструктури; здійснюють контроль придатності та доступності житла; стимулюють будівництво економного та соціального житла; стимулюють приватне будівництво, яке підпорядковане загальним інтересам, і забезпечують доступ до придбання власного житла та оренди житла; стимулюють і підтримують ініціативи місцевих громад та населення, які спрямовані на вирішення відповідних житлових проблем, заохочують створення житлових кооперативів та індивідуальне житлове будівництво; встановлення орендної плати, відповідно до сімейного доходу і створення умов для отримання власного житла тощо».

5. Встановлено, що відповідно до міжнародних актів, право на житло є похідним від права на достатній життєвий рівень, що включає, в тому числі, і право на достатнє житло. Запропоновано визначити наступні складові достатнього житла: 1) законодавче закріплення права на житло та його гарантій: право на його забезпечення, недоторканність, неможливість протиправного позбавлення житла, вільний вибір місця проживання, реалізацію та захист; 2) наявність житлово-комунальних послуг, таких як електроенергія, водопостачання, опалення, каналізація тощо, наявність розвиненої транспортної системи, закладів освіти та

медицини; 3) доступна вартість житла та житлово-комунальних послуг; 3) відповідність житла санітарно-гігієнічним та екологічним вимогам; 4) надання державної допомоги особам, які потребують соціального захисту.

6. Систему конституційно-правових гарантій складають нормативно-правові та організаційно-правові гарантії. Запропоновано доповнити класифікацію нормативно-правових гарантій за рівнем їх поширеності на: загальні і спеціальні. Першу групу становлять загальні гарантії конституційного ладу, які включають в собі закріплені в Конституції України та інших правових актах України норми, що визначають державні та соціальні інститути, тобто забезпечуються нормами розділу 1 Конституції України. Другу групу становлять спеціальні гарантії, які передбачені другим розділом Конституції України та визначають обсяг, зміст, засади реалізації прав людини і громадянина.

До нормативно-правових гарантій конституційного права на житло має бути включена нормативно визначена вартість за проживання у тимчасовому соціальному житлі, що здійснює свою діяльність на платній основі. Оскільки соціальний готель є засобом захисту осіб від безпритульності, важливо встановити вартість проживання на законодавчому рівні, яка буде відповідати сумі не більше 25% від мінімального прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Ці зміни мають бути відображені у новому Житловому кодексі України або Типовому положенні про соціальний готель.

7. Доповнено та уточнено визначення організаційно-правових гарантій конституційного права на житло – як встановлену законодавством діяльність органів та посадових осіб публічної влади, підприємств, установ, організацій різних форм власності, діяльність яких спрямована на забезпечення права на житло людини і громадянина шляхом здійснення покладених на них функцій.

8. Аргументовано необхідність прийняття Закону України «Про основні засади державної житлової політики», в якому мають бути визначені наступні гарантії конституційного права на житло: а) гарантія сталого розвитку; б) гарантії забезпечення житлом тих громадян, які не підпадають під категорію осіб, які мають право на отримання житла, проте не мають фінансових можливостей вирішити проблему за власний рахунок.

9. Запропоновано визначення поняття державної житлової політики як системи нормативно-встановлених та організаційно-забезпечених дій держави, спрямованих на забезпечення права на достатнє житло та запобігання бездомності з метою її поступової ліквідації.

Обґрунтовано необхідність законодавчого тлумачення терміну «невисока вартість» та визначення його у відсотковому відношенні відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для забезпечення нормативної гарантії, що міститься у ст. 1 Житлового кодексу УРСР та встановлює, що «право на житло забезпечується також невисокою платою за квартиру і комунальні послуги».

10. Наголошено на необхідності прийняття Закону України «Про забезпечення доступним житлом в Україні», в якому врегулювати поняття доступного житла, засади забезпечення права на доступне житло, поняття державної допомоги та її види, перелік осіб, які потребують соціального захисту та мають право на державну

допомогу у забезпеченні доступним житлом, заходи з реалізації програм доступного житла в Україні, відповідальність забудовників, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб за дії чи бездіяльність, пов'язані із забезпеченням громадян доступним житлом.

11. Запропоновано визначення поняття доступного житла як достатнього житла невисокої вартості, що будується за участі держави. Встановлено, що забезпечення права на доступне житло здійснюється на наступних принципах його реалізації: закріплення та дотримання державою конституційних прав і свобод людини і громадянина, їх рівність перед законом; розробка та впровадження програм державної житлової політики; визначення забудовника (замовника) такого житла виключно на конкурсній основі; безоплатного надання в користування забудовнику (замовнику), який здійснює будівництво доступного житла, земельних ділянок, дозвільних документів та погоджень для такого будівництва; будівництво забудовником (замовником) житла, що матиме невисоку вартість; своєчасного підведення магістральних та інших інженерних мереж до межі земельної ділянки, на якій споруджується доступне житло, власниками цих мереж.

11. Наголошено на необхідності впровадження більш дієвих механізмів забезпечення права на житло в Україні шляхом внесення зміни до ст. 4 Закону України «Про державно-приватне партнерство» та включити до сфер застосування державно-приватного партнерства будівництво доступного житла в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Борисова К.С. Деякі проблемні аспекти конституційного права на житло за законодавством України. *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного Університету: збірник наукових праць. Серія: «Юриспруденція»*. 2015. Т.1. Вип. 14. С. 46–50.

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних:

2. Борисова К.С. Право на житло в системі конституційних прав людини і громадянина. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. Вип. 63. С.81–85.

3. Антонов В.О., Борисова К.С. Конституційне право на житло учасників бойових дій як елемент правового статусу людини і громадянина. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. №2. С.27–30. URL: http://sej.org.ua/2_2015/8.pdf (дата звернення: 28.04.2018).

4. Борисова К.С. Деякі питання недержавних установ як організаційно-правових гарантій забезпечення конституційного права на житло. *Науковий вісник Херсонського Державного Університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2015. Т.1. Вип. 5. С. 59–62.

5. Борисова К.С. Порівняльно-правовий аналіз конституційного права на житло: досвід зарубіжних країн. *Право і суспільство*. 2015. Ч.2. №5. С. 3–8.

6. Борисова К.С. Актуальні питання гармонізації міжнародних стандартів права на житло в Україні. *Право і суспільство*. 2015. Ч.3. №6. С.58–63.

Стаття у науковому періодичному виданні іншої держави:

7. Екатерина Борисова. Гарантии конституционных прав и свобод человека и гражданина в условиях построения социального государства. *Закон и Жизнь: Междунар. науч.-практ. правовой журнал «Legea și viața»*. 2015. № 2/3 (278). С. 3–6.

Тези наукових доповідей:

8. Борисова К. С. Правові стандарти житлових умов моряків. Міжнародно-правові проблеми сучасного торговельного мореплавства: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 12 грудня 2013 р.). м. Київ: Видавництво Ліра-К, 2014. Вип. 2. С. 177–184.

9. Борисова К.С. Актуальні проблеми категорії «бездомних осіб» як наслідок порушеного права на житло (за національним та міжнародним законодавством). *Людина і закон: публічно-правовий вимір*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 2–3 жовтня 2015 р.). Дніпропетровськ: ГО «Правовий світ», 2015. С. 17-21.

10. Борисова К.С. Система заходів запобігання бездомності як гарантія забезпечення конституційного права на житло в Україні. *«Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів»*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 9–10 жовтня 2015р.). Київ: Центр правових наукових досліджень, 2015. С. 14–17.

АНОТАЦІЯ

Борисова К. С. Конституційне забезпечення права на житло в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2018.

Дисертація присвячена комплексному аналізу конституційних засад забезпечення права на житло в Україні, з'ясуванню особливостей правової природи конституційного права на житло, законодавчого закріплення права на житло на національному та міжнародному рівні, дослідженню правових гарантій забезпечення конституційного права на житло в Україні. На цій основі вироблено ряд наукових положень, висновків, пропозицій і рекомендацій правового забезпечення прав людини і громадянина в аспекті права на житло з позиції конституційного права.

Автором досліджені правова природа та зміст конституційного права на житло в сучасних умовах. Зазначено, що воно належить до суб'єктивних прав людини і громадянина, яке не є тотожним суб'єктивним цивільним правам, а тому не зводиться до правоздатностей щодо володіння, користування і розпорядження житловою площею.

Проаналізовано різні дефініції і сформоване власне визначення поняття конституційного права на житло в Україні. Обґрунтована необхідність визначення списку осіб, які потребують соціального захисту, та його закріплення в новому Житловому кодексі України або спеціальному законі.

Розкрито питання системи гарантій забезпечення конституційного права як сукупності нормативно-правових та організаційно-правових гарантій. Проаналізовано проблеми забезпечення конституційного права на житло та запропоновано шляхи вдосконалення законодавства, а саме щодо: визначення понять державної житлової політики, доступного житла, складових достатнього житла, розробки та прийняття Закону України «Про основні засади державної житлової політики» та Закону України «Про забезпечення доступним житлом в Україні» тощо.

Ключові слова: житло, право на житло, конституційне право на житло, право громадян на житло, доступне житло, гарантії забезпечення конституційного права на житло, державна житлова політика.

АННОТАЦІЯ

Борисова К. С. Конституционные основы обеспечения права на жилье в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2018.

В диссертации осуществлен комплексный анализ конституционных основ обеспечения права на жилье в Украине, особенностей правовой природы конституционного права на жилье, законодательного закрепления права на жилье на национальном и международном уровне, законодательных гарантий обеспечения конституционного права на жилье в Украине. На этой основе выработан ряд научных положений, выводов, предложений и рекомендаций правового обеспечения прав человека и гражданина в аспекте права на жилье с точки зрения конституционного права.

В работе установлено, что поскольку Украина является правовым государством, основная задача которого состоит в защите прав и свобод человека и гражданина как высшей социальной ценности, она также выступает «равноправным» участником отношений и участвует в контроле деятельности структур органов власти, устанавливает ответственность должностных лиц за неэффективное обеспечение прав человека.

Автором исследованы юридическая природа и содержание конституционного права на жилье в современных условиях. Установлено, что оно относится к субъективным правам человека и гражданина, не является тождественным субъективным гражданским правам, а потому не сводится к правоспособности по владению, пользованию и распоряжению жилой площадью. Конституционное право на жилище принадлежит каждому от рождения и является неотчуждаемым.

Реализация этого права требует создания соответствующих условий, гарантий со стороны государства, так как это обусловлено внешними факторами социально-экономическими, политическими и другими обстоятельствами.

Проанализированы различные дефиниции и сформулировано собственное определение конституционного права на жилье в Украине как субъективного права человека и гражданина, которое, с одной стороны, предоставляет гражданам право иметь достойное, достаточное, безопасное, свободное от вторжения жилье, с другой – обязывает государство принимать все надлежащие меры для предотвращения бездомности и запрета принудительных выселений, содействовать усилиям всех участников процесса касательно строительства, получения и благоустройства жилья, а также в предусмотренных законом случаях предоставлять жилье бесплатно или за доступную цену для лиц, нуждающихся в социальной защите.

Установлена необходимость законодательного определения списка «лиц, нуждающихся в социальной защите» и его закрепление в новом Жилищном Кодексе или специальном законе.

Обосновано, что право на жилье в соответствии с международными актами, не может сводиться к обязанности государства бесплатного предоставления или монопольного строительства жилья для всех граждан, а также к праву собственности или иных имущественных прав. Право на жилье предусматривает возможность пользоваться также правом на свободный выбор места жительства, свободу передвижения, гарантированность проживания; реституции жилья, земли и имущества; равный и недискриминационный доступ к достаточному жилью; участие в принятии решений в связанных с жильем вопросов на национальном и общем уровнях.

Предложено выделить следующие составляющие достаточного жилья: 1) законодательное закрепление права на жилье и его гарантий: право на его обеспечение, неприкосновенность, невозможность противозаконного лишения жилья, свободный выбор места жительства, реализацию и защиту; 2) наличие жилищно-коммунальных услуг, таких как электроэнергия, водоснабжение, отопление, канализация и т.д., наличие развитой транспортной системы, учреждений образования и медицины; 3) доступная стоимость жилья и жилищно-коммунальных услуг; 3) соответствие жилья санитарно-гигиеническим и экологическим требованиям; 4) предоставление государственной помощи лицам, нуждающимся в социальной защите.

Автор уточняет понятие «организационно-правовых гарантий» как деятельность органов и должностных лиц публичной власти, предприятий, учреждений, организации различных форм собственности, деятельность которых направлена на обеспечение конституционных прав и свобод человека и гражданина, путем исполнения возложенных на них функций.

В диссертации обоснована необходимость принятия Закона Украины «Об основных принципах государственной жилищной политики», в котором, в том числе, учесть и отметить следующие гарантии конституционного права на жилье, как а) гарантию устойчивого развития; б) гарантии обеспечения жильем тех

граждан, которые не попадают под категорию лиц, имеющих право на получение жилья, однако не имеют финансовых возможностей решить проблему за свой счет.

Автором предложено определение государственной жилищной политики как системы упорядоченных и согласованных между собой действий государства направленных на обеспечение права на достаточное жилье и предотвращение бездомности с целью ее постепенной ликвидации.

Законодательного закрепления требуют и составляющие достаточного жилья и его соответствие экологическим, санитарным условиям, адекватным затратам на жительство, наличие достаточной инфраструктуры и тому подобное.

В работе были проанализированы нормативные акты по строительству доступного жилья и отмечена необходимость принятия Закона Украины «Об обеспечении доступным жильем в Украине», в котором урегулировать понятие доступного жилья, основы законодательного обеспечения права на доступное жилье, понятие государственной помощи, ее виды, перечень лиц, требующих социальной защиты и имеющих право на государственную помощь для обеспечения доступным жильем в Украине, мероприятия по реализации программ доступного жилья в Украине, ответственность застройщиков, органов власти и местного самоуправления, их должностных лиц за действия или бездействие связанных по обеспечению граждан доступным жильем.

Ключевые слова: жилье, право на жилье, конституционные права на жилье, право граждан на жилье, доступное жилье, гарантии обеспечения конституционного права на жилье, государственная жилищная политика.

SUMMARY

Borysova K. Constitutional provision of the right to housing in Ukraine. – On the rights of Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of Candidate of Sciences (Doctor of Philosophy), specialization 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Ukrainian Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2018.

This research is focused on the complex analysis of the constitutional principles of ensuring the right to housing in Ukraine, clarification of the features of the legal nature of the constitutional right to housing, the legislative consolidation of the right to housing at the national and international levels, and the studying of legal guarantees of the constitutional right to housing in Ukraine. On this basis, a number of scientific provisions, conclusions, proposals and recommendations for the legal protection of human rights and citizens in the aspect of the right to housing have been developed from the point of view of constitutional law.

The author formulates doctrinal definitions of the concept of constitutional right to housing, organizational legal and normative legal guarantees of the constitutional right to housing.

Different definitions and the actual definition of the concept of the constitutional right to housing in Ukraine have been analyzed. The necessity of determining the list of persons who need social protection and its consolidation in the new Housing Code of Ukraine or a special law is substantiated.

The question of the system of guarantees of the provision of constitutional law as a set of normative legal and organizational legal guarantees is disclosed. The problems of provision of the constitutional right to housing have been analyzed and the ways of improvement of legislation are proposed, namely: definition of concepts of state housing policy, affordable housing, components of adequate housing, necessity of adoption of the Law of Ukraine "On the Basic Principles of State Housing Policy" and the Law of Ukraine "On Providing of Affordable Housing in Ukraine "and so on.

Keywords: housing, right to housing, constitutional rights to housing, human and citizen right to housing, affordable housing, guarantees of constitutional right to housing, state housing policy.